

- سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه قاجار (از رجب ۱۲۸۴ تا صفر ۱۲۸۷ ق.):
به انضمام سفرنامه قم، لار، کجور و گیلان / [تالیف ناصرالدین شاه قاجار]؛ به کوشش مجید عبدالمین.
تهران: انتشارات دکتر محمود افشار با همکاری نشر سخن، ۱۳۹۷.
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
فروست
شابک
۶-۵۷-۵۹۴۲-۶۰۰-۹۷۸
- وضعیت فهرست نویسی
فبیا
ناصرالدین قاجار، شاه ایران، ۱۲۴۷-۱۳۱۳ ق. --- سفرها
موضوع
موضوع
موضوع
ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳-۱۳۴۴ ق.
History -- Qajars -- Iran، ۱۷۷۹-۱۹۲۵
موضوع
ایران -- سیر و سیاحت -- قرن ۱۳ ق.
موضوع
Description and travel -- 19th century -- Iran
عبدالمین، مجید، ۱۳۴۱-
DSR۱۳۶۹/۸۸۵۱۳۹۶
۹۵۵/۰۷۴۵۰۴۲
۵۰۶۱۲۸
- شناسه
رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی

روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه قاجار

از رجب ۱۲۸۴ تا صفر ۱۲۸۷ ق.

به انضمام سفرنامه های قم، لار، کجور و گیلان

روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه قاجار

از رجب ۱۲۸۴ تا صفر ۱۲۸۷ ق.

به انضمام سفرنامه‌های قم، لار، کجور و گیلان

به کوشش

مجید عبدالمین

مجموعه انتشارات
ادبی و تاریخی
موقوفات دکتر محمود افشار

[۵۸]

گنجینه اسناد و تاریخ ایران

هیأت گزینش کتاب و جوایز

دکتر سید مصطفی محقق داماد - دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی - دکتر ژاله آموزگار - دکتر جلال خالقی مطلق
دکتر حسن انوری - دکتر فتح الله مجتبایی - دکتر محمود امیدسالار - کاوه بیات
دکتر محمد افشین وفايي (مدیر انتشارات)

درگذشتگان

ایرج افشار - دکتر سید جعفر شهیدی - دکتر جواد شیخ الاسلامی - دکتر اصغر مهدوی - دکتر یحیی مهدوی

روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه قاجار

از رجب ۱۲۸۴ تا صفر ۱۲۸۷ ق.

به انضمام سفرنامه‌های قم، لار، کجور و گیلان

به کوشش **مجید عبدالمین**

گرافیسست، طراح و مجری جلد **کاوه حسن بیگلر**

لیتوگرافی
چاپ متن
صحافی
تیراژ
چاپ اول

کوثر
دایره سفید
حقیقت
۱۱۰۰ نسخه
بهار ۱۳۹۷

ناشر

انتشارات دکتر محمود افشار

خیابان ولی عصر، بالاتر از چهارراه پارک وی، خیابان عارف‌نسب
تلفن: ۲۲۷۱۳۹۳۶ دورنما: ۲۲۷۱۳۹۳۶

با همکاری انتشارات سخن

خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، خیابان وحید نظری، پلاک ۴۸
تلفن: ۵-۶۶۹۵۳۸۰۴ دورنما: ۶۶۴۰۵۰۶۲

تلفن تماس برای تحویل کتاب در تهران و شهرستان‌ها
۵-۶۶۹۵۳۸۰۴

شورای تولیت

متولیان مقامی

رئیس مجلس - رئیس دیوان عالی کشور - وزیر فرهنگ (وزیر آموزش و پرورش)
وزیر بهداشت و درمان و آموزش پزشکی - رئیس دانشگاه تهران (یا معاونان اول هریک از این پنج مقام) (طبق ماده ۲ وقفنامه)

متولیان منصوص

دکتر سید مصطفی محقق داماد (رئیس شورا) - دکتر محمد رضا شفیعی کدکنی (جانشین: دکتر محمد اسلامی - بازرس)
سید محمود دعایی - دکتر علی محمد میر (جانشین: دکتر احمد میر)
ساسان دکتر افشار - آرش افشار (بازرس)

موسسه فرهنگی هنری دکتر محمود افشار

دکتر سید مصطفی محقق داماد رئیس هیأت مدیره - دکتر محمد افشین وفایی مدیر عامل - آرش افشار بازرس

درگذشتگان

دکتر مهدی آذر - حبیب الله آموزگار - دکتر جمشید آموزگار
ایرج افشار، سرپرست عالی و بازرس (منصوب واقف، از ۱۳۶۳-۱۳۸۹) - مهر بانو دکتر افشار
مهندس نادر افشار - بهروز افشار یزدی - دکتر سید جعفر شهیدی، رئیس هیأت مدیره (از ۱۳۶۳ تا ۱۳۸۳)
دکتر جواد شیخ الاسلامی - اللهیار صالح - دکتر منوچهر مرتضوی - دکتر اصغر مهدوی - دکتر یحیی مهدوی - دکتر محمدعلی هدایتی

یادداشت واقف

اول

طبق ماده ۲۳ وقفنامه اول مورخ یازدهم دی ماه ۱۳۳۷ ه. ش. درآمد باید صرف ترجمه و تألیف و چاپ کتب و رسالات که با هدف این موقوفات موافق باشد و همچنین کمک به مجله آینده در صورت احتیاج و احتمالاً دادن جوایز به نویسندگان به شرح دستور این وقفنامه گردد.

دوم

هدف اساسی این بنیاد ملی طبق ماده ۲۵ وقفنامه تعمیم زبان فارسی و تحکیم وحدت ملی در ایران می باشد. بنابر این کتبی که با بودجه این موقوفات منتشر می شود باید مربوط به لغت و دستور و ادبیات فارسی و جغرافیای تاریخی و تاریخ ایران باشد. کتب کلاسیکی مدارس عمومی نباید با درآمد این موقوفات چاپ شود.

سوم

طبق ماده ۲۶ مقداری از کتب و رسالات چاپ شده با بودجه این موقوفات باید به طور هدیه و به نام این موقوفات به مؤسسات فرهنگی، کتابخانه ها و قرائتخانه های عمومی ایران و خارج و بعضی از دانشمندان ایران و مستشرقین خارجی فرستاده شود.

چهارم

چون نظر بازرگانی در انتشارات این موقوفات نیست و تا حدی تحمل زبان هم جایز است طبق ماده ۲۷ وقفنامه هیچ کتاب و رساله نباید کمتر از قیمت تمام شده و همچنین مبلغی زائد از بهای تمام شده با افزایش صدی ده تا بیست و پنج قیمت گذاری شود... این افزایش ۲۵ درصد به واسطه حداقل حق الزحمه فروشندگان و هزینه ای است که برای پست و غیره تحمیل می شود. از کتابفروشان تقاضا داریم که در این امر خیر ملی که ابداً جنبه تجارتي ندارد با ما یاری و تشریک مساعی بنمایند.

پنجم

بر اساس موافقت نامه دوم (مورخ ۱۳۵۲/۴/۱۲) که میان واقف و دانشگاه طهران به امضاء رسیده، قسمت‌های مهمی از رقبات، مانند جایگاه سازمان لغت نامه دهخدا و محل مؤسسه باستان شناسی به طور رایگان به دانشگاه طهران واگذار شده و رقبات دیگری هم با درآمد آنها طبق ماده دوم برای اجرای مفاد وقفنامه که از جمله عبارت از دادن جوایز ادبی و نشر کتب تاریخی و لغوی راجع به ایران (به استثنای کتب درسی) می باشد در اختیار دانشگاه طهران قرار می گیرد که وصول نموده و به نام این موقوفات اعطا و نشر گردد.

ششم

چون طبق ماده ۳ موافقت نامه نامبرده مقرر شده است که از طرف ریاست دانشگاه یک نفر از متولیان این موقوفات که از طرف واقف به عضویت کمیته انتشارات بنیاد معین شده باشد برای سرپرستی اداره امور جوایز و نشر کتاب انتخاب شود ریاست دانشگاه آقای ایرج افشار را که از متولیان شورای تولید است و از طرف واقف نیز به عضویت کمیته نامبرده معین شده به سمت سرپرست انتخاب و برقرار نمودند.

هفتم

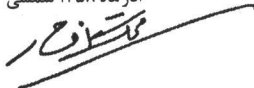
چون نگارنده این سطور به واسطه کبر سن (۸۶ سال شمسی) از این پس نخواهم توانست به سرپرستی این کارها بپردازم، از این پس تمام اختیارات خود را در انتخاب تألیف و ترجمه و خرید کتب و غیره به فرزند ارشد خود ایرج افشار واگذار کردم. در این چند سال اخیر هم که ده جلد از تألیفات خودم از طرف موقوفات به طبع رسیده با کوشش و سرپرستی وی بوده است. کسانی که مایل به همکاری در تألیف یا ترجمه و نشر کتاب هستند می توانند به او مراجعه کنند. تنها شرط کار موافق بودن تألیف و ترجمه با هدف های این بنیاد، یعنی ترقی ملت و کشور و تعمیم زبان فارسی و تکمیل وحدت ملی در ایران که وطن مشترک و زبان رسمی و ملی همه ایرانیان است می باشد.

هشتم

این یادداشت کلی برای چاپ در آغاز هریک از نشریات این بنیاد نوشته شده است.

دکتر محمود افشاریزدی

آذر ماه ۱۳۵۸ شمسی

تکمله و تبصره

یادداشت واقف چند روز پیش از درگذشت (۲۸ آذر ۱۳۶۲) برای اطلاع نویسندگان.

کتاب نظم و نثری از گذشتگان یا آیندگان که با سرمایه و درآمد این بنیاد چاپ و توزیع می‌شود باید منطبق با نیت واقف و هدف وقفنامه باشد و مروج زبان دری در قلمرو این زبان و تحکیم وحدت ملی و تمامیت کشور ایران باشد و بویی از ناحیه‌گرایی و جدایی‌طلبی ندهد، و حمایت و ترویج از لهجه‌های محلی و زبان‌های خارجی به قصد تضعیف زبان فارسی دری نکند. خلاصه آنکه این کتاب‌ها و رسالات باید منزّه باشد از روش‌های تفرقه‌آمیز و سیاست‌های فتنه‌انگیز، چه به‌طور مرموز و چه علنی مخصوصاً نباید آلوده باشد به اغراض سیاسی خارجی در لفافه پژوهش تاریخی، نژادی یا ادبی و فرهنگی و ایران‌شناسی.

کتاب تاریخی و ادبی عالمانه خارجی که از عربی و ترکی و روسی به فارسی ترجمه می‌شود اگر دارای هر دو جنبه از سود و زیان باشد باید قسمت سودمند آنها ترجمه شود. قسمت زیان‌بخش اگر ترجمه شود باید به قصد مبارزه و مقابله عالمانه با آن باشد نه جاهلانه، زیرا گفته منطقی ممکن است مؤثر باشد، نه شانتاژ و هوچی‌گری. این بنیاد در انتشارات خود باید در هر حال از دروغ و ناسزا پرهیز کند. به گفته نظامی گنجوی:

چون‌توان راستی را دج کردن دروغی را نباید خرج کردن

برای چاپ و انتشار کتاب و رسالات نه تنها هزینه و حق‌الزحمه نمی‌خواهیم، بلکه به سبب اهمیت فوق‌العاده سودمند بودن کتاب، جایزه نیز می‌پردازیم. این بنیاد در چاپ و انتشار کتاب‌های خود به‌طور مسلّم ضرر مادی دارد، زیرا کم‌تر از ارزش تمام شدن از کاغذ و چاپ و غیره از راه فروش درآمد دارد. شاید بعضی تصور کنند که کار ما شبیه به معامله مرحوم ملانصرالدین باشد که تخم مرغ می‌خرد دانه‌ای دو شاهی، می‌پخت و رنگ می‌کرد و می‌فروخت یک شاهی! عقیده ما بر این است که اگر در این سود، ضرر مادی و مالی می‌کنیم سود معنوی که منظور ماست می‌بریم، و آن اینکه عقیده خود را که ترویج زبان دری و تحکیم وحدت ملی و تمامیت ارضی ایران است رواج می‌دهیم. این زبان را به حساب مصارف وقف در راه ایده‌آل و هدف ملی خود محسوب می‌داریم.

برای اطلاعات و توضیحات بیشتر لطفاً به تکمله منتشرشده در ابتدای کتاب‌های این بنیاد که اضافات و تفاوت‌هایی با هم دارد توجه فرمایید.

به یاد دکتر محسن جعفری مذهب

فهرست مطالب

هفده	مقدمه مصحح
۱	رجب المرجب ۱۲۸۴
۲۱	شعبان المعظم ۱۲۸۴
۲۷	شوال المكرم ۱۲۸۴
۴۹	ذی قعده الحرام ۱۲۸۴
۶۱	ذی حجة الحرام ۱۲۸۴
۷۱	محرم الحرام ۱۲۸۵
۷۷	صفر المظفر ۱۲۸۵
۸۷	ربيع الاول ۱۲۸۵
۱۰۹	ربيع الثاني ۱۲۸۵
۱۳۱	جمادى الاول ۱۲۸۵
۱۴۷	جمادى الثاني ۱۲۸۵
۱۶۳	رجب المرجب ۱۲۸۵
۱۷۵	شعبان المعظم ۱۲۸۵
۱۹۱	رمضان المبارك ۱۲۸۵
۱۹۵	شوال المكرم ۱۲۸۵
۲۱۹	ذيقعده الحرام ۱۲۸۵
۲۳۵	ذی حجة الحرام ۱۲۸۵
۲۵۳	محرم الحرام ۱۲۸۶
۲۵۷	صفر المظفر ۱۲۸۶
۲۶۷	ربيع الاول ۱۲۸۶
۲۷۹	ربيع الثاني ۱۲۸۶
۳۱۷	جمادى الاول ۱۲۸۶
۳۴۱	جمادى الثاني ۱۲۸۶

۳۴۵	رجب المرجب ۱۲۸۶
۳۵۳	شعبان المعظم ۱۲۸۶
۳۷۹	رمضان المبارک ۱۲۸۶
۳۸۷	شوال المکرم ۱۲۸۶
۴۰۱	ذی قعده الحرام ۱۲۸۶
۴۴۷	ذی حجة الحرام ۱۲۸۶
۴۶۹	محرم الحرام ۱۲۸۷
۴۸۷	صفر المظفر ۱۲۸۷
۴۹۱	فهرست های چندگانه
۴۹۳	فهرست نام اشخاص و القاب
۵۲۵	فهرست مدنی، اجتماعی و اداری و واژه های خاص
۵۵۵	فهرست اسامی جغرافیایی
۵۷۳	فهرست بیماری ها، داروها، معالجات
۵۷۵	فهرست طوایف، ایلات، خاندانها و مذاهب
۵۷۹	گلها، گیاهان و میوه جات
۵۸۳	حیوانات و جانداران
۵۸۹	مأكولات و مشروبات
۵۹۱	کتب و رسالات
۵۹۳	بخش تصاویر
۶۱۵	منابع و مأخذ

ناصرالدین شاه، پسر محمدشاه قاجار، از بطن ملک جهان خانم مهدعلیا، چهارمین پادشاه سلسله قاجار است. او در ششم صفر سال ۱۲۴۷ق. متولد شد؛ در یکشنبه هجدهم شوال سال ۱۲۶۴ق. بر تخت سلطنت نشست و پس از نزدیک به ۵۰ سال سلطنت، در روز جمعه هفدهم ذی قعدة سال ۱۳۱۳ق. به تیر اسلحه میرزا محمد رضا نام دست فروش^۱ به قتل رسید. ناصرالدین شاه از دوران نوجوانی، به ثبت وقایع روزانه خود اقدام ورزیده است و علاوه بر ثبت مطالب روزانه، به هنرهای تزئینی همچون نقاشی (سیاه قلم و آب رنگ)، خوشنویسی، شعر و بالاخره هنر عکاسی علاقه‌ای وافر داشته و در هر کدام از این رشته‌ها به حد کمال رسیده است. اما شاید بتوان گفت، مهمترین هنر او، همین ثبت وقایع یومیه بوده که به این وسیله یکی از غنی‌ترین منابع جهت بررسی وقایع و حوادث آن عصر را در اختیار نسل بعد از خود قرار داده است. او این هنر را تا اندکی پیش از مرگ فراموش نکرد و بر این امر استمرار و استقامت ورزیده است.^۲

اگر بنا باشد ویژگی‌های هر یک از افراد شاخص را در یکی دو کلمه خلاصه و بیان کنیم، بی‌شک باید ناصرالدین شاه را «پادشاه خاطره‌نویس» بنامیم. او بیش از همه پادشاهان ایران، یادداشت‌ها، کتاب‌ها، خاطرات، سفرنامه، [سیاه‌مشق، طراحی و سیاه‌قلم] و دیوان شعر از خود به یادگار گذاشته است. هر چند که تعدادی از اینها و شاید بیشتر نوشته‌های اصلی او تاکنون به چاپ نرسیده و معروف همه نیست. طبعاً با چاپ و انتشار آنها بهتر می‌توانیم اولاً آگاهی‌های صحیح و درستی از یک برهه طولانی تاریخ ایران به دست آوریم و ثانیاً بر میزان پشتکار شخص وی و دانشوری‌اش و آگاهی او بر زبانهای خارجی مطلع شویم.^۳

۱. ناصرالدین شاه، در یادداشتهای روزانه سال ۱۳۰۸ قمری خود، ذیل وقایع مربوط به دستگیری مرتبطين با انتشار و پخش شب‌نامه‌های مخالف حکومت و قرارداد رژی، و از پی آن دستگیری مظنونین، از میرزا رضا کرمانی قاتل خود با این عنوان یاد کرده است.

۲. آخرین برگ از خاطرات روزانه ناصرالدین شاه مربوط است به تاریخ چهارشنبه ۱۵ ذی‌قعدة سال ۱۳۱۳ قمری و چهل و هشت ساعت قبل از ترور وی در صحن حرم عبدالعظیم.

۳. آل‌داود، سیدعلی، «ناصرالدین شاه خاطره‌نویس»، نشر دانش، بهار ۱۳۸۰، شماره ۹۹، صص ۳۴-۳۹.

آنچه این پادشاه پُرنویس را - در زمینه خاطره و خاطره‌نویسی - از بسیاری از دیگر اسلافش متمایز می‌سازد، آن است که وی شأن خود را به عنوان یک خاطره‌نگار، فراتر از واسطه‌ای صرف، به جهت بیان مشهودات و مسموعات خود دانسته و به ارائه تجربیات بکر و دست‌اول و همچنین مشاهدات زندگی خویش - و صد البته متأثر از جایگاه و موقعیت سیاسی، تاریخی، اجتماعی و فرهنگی خود - پرداخته؛ و با بهره‌گیری از ذهنی پویا و قلمی توانا، با هوشیاری و دقت نظر عالی، این آثار ارزشمند را برای ماندگاری در تاریخ ساخته و پرداخته است.

ساده‌نویسی و سبک صریح و صمیمانه در نوشته‌های او، و عدم تأکید بر لفاظی و عبارت‌پردازی و همچنین تبعیت نکردن از نثر معمول و متداول زمانه - یعنی همان نثر مصنوع و پر تکلفی که آداب و سنن منشیانۀ درباری آن را شکل داده بود - از دلایل مهم استقبال خوانندگان از روزنامه‌های خاطرات ناصرالدین‌شاه است.

صفحات ۱ تا ۱۵۳ کتاب حاضر، حاصل استنساخ صفحات ۵۹۱ تا ۶۹۹ از آلبوم شماره ۹۷ از مجموعه آلبوم‌های بیوتات است که در بخش اسناد خطی سازمان اسناد ملی ایران، و تحت شماره ۲۹۵/۷۲۲۶ بایگانی گردیده است. این آلبوم به قطع رحلی بزرگ است و متضمن ۶۹۴ صفحه می‌باشد که به شرح وقایع روزانۀ ناصرالدین‌شاه، از تاریخ چهاردهم محرم ۱۲۷۹ تا سیزدهم جمادی‌الثانی ۱۲۸۵ ق. اختصاص دارد و در دو صفحۀ اول، کسی از منشیان دربار فهرست خوبی برای آن فراهم کرده است. برخی فصل‌ها با صفحات مذهب و دارای سرلوح زرین آغاز می‌گردد. این مجلد با سفرنامۀ شهرستانک که در محرم سال ۱۲۷۹ ق. رخ داده آغاز شده است و با شرح وقایع روزانۀ وی در سلطنت‌آباد، در تاریخ جمادی‌الثانی سال ۱۲۸۵ ق. به پایان رسیده است.^۱ از صفحۀ ۱۵۵ تا انتهای کتاب حاضر، حاصل بازخوانی صفحات ۱ تا ۱۹۷ از آلبوم شماره ۹۵ از مجموعه فوق‌الذکر می‌باشد.

مطالب مندرج در این کتاب اختصاص دارد به شرح وقایع پس از بازگشت از سفر اول خراسان، در جمادی‌الثانی سال ۱۲۸۴ ق.، تا پنجم صفر سال ۱۲۸۷ ق. بخش‌های فراوانی از کتاب حاضر به شرح وقایع روزانه می‌پردازد، از قبیل شکار و تفرّج در کوه‌ها و

۱. نقل و تلخیص از فهرست توصیفی آلبوم‌های بیوتات، سیدعلی آل‌داود، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ۱۳۹۰، ص ۲۲۴.

مناطق اطراف طهران، دوشان‌تپه و جاجرود، شکارگاه کن، شمیرانات، شاه‌عبدالعظیم، و غیره. از صفحه ۲۷ کتاب، به شرح کامل و بسیط سفر ناصرالدین‌شاه به شهر قم و شکارگاه مسیله اختصاص یافته است. پس از بازگشت از سفر قم، از صفحه ۷۷ کتاب، سفر ییلاقی ناصرالدین‌شاه آغاز می‌شود. در این سفر شاه ابتدا به لار عزیمت کرده و به ترتیب با گذر از اوشان، شهرستانک، گچهرسر، آزادبر، دونا، مکارود، کلاردشت، هزارچم، سیاه‌بیشه، میدانک، گله‌کیله، سلطنت‌آباد، گل‌هندوک، امامه، دوشان‌تپه، نهایتاً در تاریخ دوم رجب ۱۲۸۵ق. (صفحه ۱۶۴) به دارالخلافه باز می‌گردد.

صفحات ۱۶۴ تا ۲۶۷ کتاب، به وقایع مربوط به دارالخلافه، سیر و سیاحت و شکار در اطراف طهران از قبیل دوشان‌تپه، جاجرود، حصارامیر، قصر قاجار، نیاوران اختصاص یافته است.

از صفحه ۲۶۸ کتاب، ناصرالدین‌شاه مجدداً به قصد سفر ییلاقی، تفرج و شکار به عزم لار، کجور و نور از نیاوران خارج، و پس از عبور از لار، بلده نور، نور، یوش، کجور، دونا، گچهرسر، دوآب، شهرستانک، آهار، جاجرود، سلطنت‌آباد، عباس‌آباد، دوشان‌تپه، در تاریخ یک‌شنبه ۱۱ شهر رجب ۱۲۸۶ق. (ص ۳۵۱) با لباس رسمی از قبیل سرداری لعل و زمرد، آپلیت، جقه و غیره، در معیت نقاره‌خانه و زنبورک‌خانه به طور رسمی وارد شهر طهران شده و از طریق خیابان شمس‌العماره و جبه‌خانه به میدان ارک و از آنجا داخل دیوانخانه تخت‌مرمر شده و با حضور کل اعیان و اشراف شهر در تالار تخت مرمر به سلام می‌نشیند.

مطالب صفحات ۳۵۲ تا ۳۹۱ کتاب اختصاص دارد به وقایع روزانه و سیر و سیاحت و شکار در اطراف و اکناف طهران، از قبیل دوشان‌تپه، جاجرود، زیارت حضرت‌عبدالعظیم و غیره.

از صفحه ۳۹۱ کتاب، سفر ناصرالدین‌شاه به ایالت گیلان شروع شده و تا صفحه ۴۶۳ کتاب به شرح وقایع مربوط به این سفر اختصاص یافته است. سفر از تاریخ یکشنبه بیستم شهر شوال ۱۲۸۶ق. که مصادف با اواخر ذی‌ماه است آغاز می‌شود و در تاریخ پانزدهم ذی‌حجه همان سال به اختتام می‌رسد. این بخش از کتاب، در سال‌های بسیار دور توسط زنده‌یاد استاد منوچهر ستوده با عنوان روزنامه سفر گیلان، به چاپ رسیده است. البته همان‌طور که مرحوم ستوده در مقدمه کتاب ذکر فرموده‌اند، کتاب مذکور از روی

متن سفرنامه شاه که در روزنامه ایران در دوره ناصری به چاپ رسیده اقتباس شده است. علاوه بر مقدمه کتاب، فهرست جامع، شرح اصطلاحات شکار و بخش تصاویر نیز توسط ایشان برای کتاب تهیه شده است. لازم به ذکر است که تفاوت عمده‌ای مابین مطالب کتاب حاضر و کتاب مورد اشاره وجود دارد، زیرا با توجه به سانسور و حذف مطالب شخصی شاه در روزنامه دولتی، جهت عدم دسترسی عوام جامعه به این مطالب، این جرح و تعدیل‌ها و اختلافات مابین دو نسخه منطقی می‌باشد.

از صفحه ۴۶۳ تا انتهای کتاب، به شرح وقایع مربوط به دارالخلافه اختصاص یافته است. در این زمان ناصرالدین شاه تدارک سفر به عتبات عالیات را می‌دیده است که خیلی زود، و با آماده شدن شرایط سفر، صورت تحقق به خود گرفته است.

روش تصحیح نسخه

در تصحیح متن حاضر، روش معمول و رایجی که در تصحیح این گونه متون رعایت می‌شود، مورد نظر قرار گرفته است. متن اصلی فاقد علائم سجاوندی و عدم رعایت قواعد پاراگراف‌بندی بوده است که در بازنویسی، کلیه این موارد رعایت گردیده است. کلماتی همچون «برخواستم و خواندم» و از این دست، به رسم الخط متعارف کنونی «برخاستم و خواندم» تغییر یافته است.

در متن اصلی، بای حرف اضافه متصل به کلمه بعدی آمده، همچون: «بجای» یا «بخاطر» که به شکل «به جای» و «به خاطر» نوشته شده است.

کلمات جمع که با حرف «ها» ادغام شده‌اند مانند: «خانه‌ها و خواجه‌ها» و امثالهم از هم جدا گردیده و به شکل «خانه‌ها و خواجه‌ها» نوشته شده است.

هرجا افزودن کلمه یا حرفی بایسته دیده شد، آن را در میان دو چنگک [] قرار دادیم. کلمات و جملات معترضه را در میان دو خط - - و واژه‌های مغلوط فارسی-عربی، همچون: «شوخیّتاً» را به همان صورت اصلی آورده‌ایم.

در بعضی از قسمت‌های نسخه، در نگارش واژگان اشتباهاتی صورت گرفته که ضمن تصحیح این موارد، در پانویس همان صفحه نیز به اصل آن اشاره شده است.

اسامی که به زبان لاتین و اکثراً ناقص و غلط نوشته شده است، همچون (...uchi = [یوشی]، enis... = [انیس‌الدوله]) به فارسی تبدیل یافته و داخل چنگک [] قرار داده شده است. کلیه پرانتزهای () درون متن به تبعیت از اصل سند می‌باشد.

به جهت تسهیل در امر تحقیق و پیگیری موضوعات و مطالب خاص، توسط پژوهشگران و علاقمندان، اقدام به استخراج اعلام هر صفحه از سند با شماره گذاری آن صفحه در داخل قلاب [] نموده ایم. به عنوان مثال رقم [۲۷۰] در متن بازنویسی شده، شماره ای است که به عکس آن صفحه از سند، در آلبوم مربوطه تعلق دارد.

توضیحات کتاب، بیشتر حول محور اعلام و القاب، اماکن و نقاط خاص جغرافیایی و همچنین کلمات و لغات نامأنوس و منسوخ شده قرار گرفته است و با توجه به اینکه بسیاری از القاب و مناصب در دوره های مختلف تاریخی، به افراد و اشخاص مختلفی اختصاص داشته است، به جهت جلوگیری از سردرگمی خوانندگان غیر حرفه ای، هر بار که لقب و عنوانی برای اولین بار به کار برده شده است، حتی المقدور شرحی درباره صاحب آن لقب و عنوان ارائه گردیده است.

با توجه به مراجعه محققین و پژوهشگران عرصه های مختلف به این چنین کتابهایی، فهرست هایی مختلف و متنوع، همچون اسامی اشخاص، اسامی جغرافیایی، مدنی، اجتماعی، اداری و واژه های خاص، طوایف، ایلات، خاندانها و مذاهب، گلها، گیاهان و میوه جات، مأکولات، و کتب و رسائل تهیه شده است.

شیوه ترتیب فهرست اعلام به شکل زیر است:

- اسم کوچک + کلمه عنوانی مثل خان و میرزا ← ارجاع به لقب (مثلاً جعفرخان = مشیرالدوله)

- اسم کوچک منفرد ← (مثلاً قنبر)

- اسم کوچک + کلمه عنوانی مثل خان، میرزا یا نسبت (جلیل خان، جهانسوز میرزا، جمشیدخان ماکویی)

- اسم کوچک مرکب ← + کلمه عنوانی همچون خان، میرزا یا نسبت آن شخص.

- اسم کوچک مرکب ← ارجاع به لقب (محمدقلی = حسام الدوله)

- نام هایی که یکنواخت و مشابه بوده و احتمال می رفته است که دو یا چند شخص مجزا باشند، پشت سرهم و به ترتیب ذکرشان در صفحات آورده ایم، تا اختلاطی در هویت و منصب آنها حاصل نشود. (مانند پاشاخان و پاشاخان کرد)

- جهت آگاهی بیشتر خوانندگان، القاب بعدی و اطلاعات مربوط به افراد پس از شماره صفحات و داخل پرانتز آورده شده است.

تقدیر و تشکر

مراتب سپاس و تشکر فراوان خود را از مجموعه کارمندان سازمان اسناد ملی ایران، به ویژه جناب سرکارخانم هما قاضی و همکاران ایشان در بخش اطلاع رسانی، به خاطر همکاری صمیمانه و مسئولانه ایشان اعلام می دارم.

از سروران گرامی، جنابان آقایان بهمن بیانی، دکتر احمد چایچی امیرخیز، مهدی فراهانی، دکتر رضا کسروی، نیایش پورحسن، ناصر قره باغی، دکتر اکبر ایرانی، محسن محمدی و تمامی سرورانی که به انحاء مختلف بنده را راهنمایی و از محبت خویش بهره مند ساختند، تشکر و قدردانی می کنم.

سپاس ویژه دارم از حضرت استاد دکتر سیدمصطفی محقق داماد، جناب آقای دکتر محمد افشین وفایی و کلیه کارمندان محترم انتشارات بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار یزدی، به پاس تلاش بی وقفه ایشان، برای ارتقاء سطح فرهنگ و دانش ایران عزیز و فراهم نمودن شرایط لازم جهت چاپ کتاب حاضر.

از جناب آقای کاوه حسن بیگلر، به پاس تمامی زحمات و راهنمایی های ایشان به جهت هرچه بهتر عرضه شدن این کتاب قدردانی می کنم.

سخن را با درود به روان پاک دکتر محمود افشار و خلف صالحش، زنده یاد ایرج افشار به پایان می برم و برای زنده یاد استاد کریم اصفهانیان که همواره وام دار رهنمودهای پدرانۀ ایشان هستم، علو درجات و بهشت برین را آرزو مندم.

با توجه به بضاعت اندک این حقیر، به احتمال قریب به یقین، لغزشها و اشتباهاتی در تصحیح این اثر روی داده که امیدوارم سروران و فضلا، بر این نقایص چشم نپوشند و با تذکرات کارشناسانۀ خود، بنده را مرهون محبت های خویش سازند.

مجید عبدامین

زمستان ۱۳۹۶